

УДК 336.22:339.9

<https://doi.org/10.33763/npndfi2022.01.024>

Десятнюк О. М.

доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Західноукраїнського національного університету, Тернопіль, Україна, o.desyatnyuk@wunu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1384-4240>

Ткачик Ф. П.

кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри податків та фіскальної політики Західноукраїнського національного університету, Тернопіль, Україна, tkachyk.fp@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4783-6919>

Марченко Л. І.

здобувачка кафедри податків та фіскальної політики Західноукраїнського національного університету, Тернопіль, Україна, marchenko-l@rada.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5937-4467>

**ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ**

Анотація. *В умовах воєнного стану та експансії чинників дестабілізації соціально-економічного розвитку України, а також дифузії політичної дисгармонії у прийнятті пріоритетних економічних рішень у Європейському Союзі актуалізується проблематика трансформації фінансового регулювання й збалансування фіскальної та розподільчо-регулюючої функцій податків. У статті досліджено основні теоретичні детермінанти податкової гармонізації в ЄС. Значну увагу приділено обґрунтуванню ретроспективних і сучасних особливостей гармонізації прямого та непрямого оподаткування. Проведено аналіз ефектів та ризиків здійснення податкової політики в країнах – членах ЄС. Наголошено на суперечливих аспектах податкової гармонізації. Систематизовано заходи, здатні забезпечити позитивний вплив податкової політики на діяльність суб'єктів бізнесу та фінансово-економічний розвиток держави в умовах воєнного стану та післявоєнної, європейсько орієнтованої розбудови України.*

Ключові слова: фіскальна політика, податкова гармонізація, податкове законодавство ЄС, податок на додану вартість, акциз, прибутковий податок, бюджетні надходження, фіскальні ризики.

Рис. 2. Літ. 16.

Oksana Desiatniuk

Dr. Sc. (Economics), Professor, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
o.desyatnyuk@wunu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1384-4240>

Fedir Tkachyk

Ph. D. (Economics), Associated Professor, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
tkachyk.fp@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4783-6919>

Lyudmyla Marchenko

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, marchenko-l@rada.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5937-4467>

© Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П., Марченко Л. І., 2022

FEATURES OF TAX HARMONIZATION IN THE EUROPEAN UNION IN CONDITIONS OF TURBULENCE

Abstract. *The topic of transforming financial regulation and balancing fiscal and distributive functions of taxes is becoming crucial in the conditions of martial law and expanding destabilization of social and economic development of Ukraine, on the one hand, and diffusion of political disharmony when choosing priority economic decisions in the European Union, on the other. The chosen worldview direction of social progress and strategic goal of Ukraine's economic development in modern conditions is the integration of our country into the European space, which includes the gradual adjustment of the national tax system and domestic tax legislation in line with EU requirements and standards. The aim of the article is to substantiate the current trends of tax harmonization in the European Union and identify its risks and effects on the development of national economies. The paper examines the main theoretical determinants of tax harmonization in the European Union. The authors devote significant attention to the substantiation of retrospective and modern features of harmonization of direct and indirect taxation in the EU. The effects and risks of tax policy implementation in the EU member states have been monitored, and emphasis is placed on contradictory aspects of tax harmonization in the EU. The paper presents a systematization of measures that can ensure a positive impact of tax policy on the activities of business entities, financial and economic development of the state in the time of war and in the postwar period, and European-oriented development of Ukraine. The key argument for Ukraine's European choice is the chance to not only elevate various spheres of public life to high European standards of development, but also to preserve its national identity through the collective system protecting the tax sovereignty of EU member states. Prospects for further research include the features of tax policy transformation of the Ukrainian regions towards the pragmatic implementation seen in the European Union.*

Keywords: fiscal policy, tax harmonization, EU tax legislation, direct taxation, indirect taxes, budget revenues, fiscal risks.

JEL classification: H21, H22, H87.

Незважаючи на дисгармонії фіскальної політики в умовах воєнного стану, Україна активізувала процедури інтеграції з ЄС на рівні як законів, так і правил та звичаїв, що існують у суспільстві, формуючи обрис сучасної Європи. Післявоєнна розбудова вітчизняної економіки, ймовірно, передбачатиме запровадження активних заходів у напрямі уніфікації детермінант податкової політики зі стандартами та нормативами ЄС. Концепція розвитку національної податкової системи наразі має враховувати ключові тенденції гармонізації в країнах ЄС. Таким чином, актуалізуються дослідження загальних особливостей, специфічних рис, переваг та суперечностей гармонізації оподаткування в країнах ЄС задля нівелювання можливих ризиків тактичного й стратегічного характеру.

Теоретико-методичні аспекти інтеграції України та адаптації податкового законодавства до вимог нормативно-правових актів і стандартів Європейського Союзу та процеси трансформації фіскальної політики держави неодноразово висвітлювалися в працях багатьох вітчизняних дослідників [1–6]. Особливості формування та перебігу процесів податкової гармонізації в Європейському Союзі відображені в низці наукових праць [7–10], нормативно-правових документах [11–14] та оглядових інформаційних ресурсах фахових установ [15; 16]. Однак, зважаючи на підвищений інтерес фахівців,

посадовців і науковців до розв'язання проблем та суперечностей податкової гармонізації в ЄС в умовах турбулентності, назріває необхідність диверсифікації наукових пошуків у цій царині.

Мета статті полягає в обґрунтуванні актуальних тенденцій податкової гармонізації в Європейському Союзі з ідентифікацією ризиків та ефектів для розвитку національної економіки.

Зазвичай податкову гармонізацію розуміють як процес коригування податкових систем різних юрисдикцій для досягнення спільної політичної мети [7]. У контексті Єдиного європейського акта така гармонізація передбачає усунення податкових викривлень, що впливають на рух товарів і факторів, аби забезпечити ефективніший розподіл ресурсів у межах інтегрованого ринку.

Податкова гармонізація робить податкову політику ідентичною або принаймні подібною в певному регіоні. На практиці цей процес проявляється переважно через механізми збільшення ставки податку в юрисдикціях із низьким рівнем оподаткування, а не її зменшення в юрисдикціях з високим рівнем. Найпоказовішим прикладом у сфері податкової гармонізації є Європейський Союз, де, скажімо, всі країни-члени повинні мати податок на додану вартість не менше 15 % [15].

Попри те, що головним мотивом створення Євросоюзу були передусім суспільні та політичні передумови, однак їх досягнення забезпечується за допомогою координації фінансово-економічних інструментів і заходів, серед яких вагома частка належить оподаткуванню, що трансформується ключовим джерелом державних доходів. Наприклад, у 2020 р. податкові надходження (включно із соціальними внесками) становили 41,3 % ВВП у ЄС та 41,8 % ВВП у зоні євро (EA-19) [16], що засвідчило зростання цих показників порівняно з 2019 р., коли показник номінального ВВП істотно скоротився внаслідок зниження економічної активності під впливом пандемії COVID-19.

У сучасному світі характерною рисою переважної більшості розвинутих держав є симбіоз прямих і непрямих податків, проте слід констатувати наявність певних відмінностей у їх співвідношенні. Зокрема, протягом останніх п'яти років загальні тенденції прямого та непрямих оподаткування в країнах ЄС інтерпретувалися таким чином: прямі податки домінують у Данії, Великобританії, Бельгії, Люксембурзі, Ірландії, Фінляндії, Німеччині, зростання їхньої ролі відбулося в Австрії, на Мальті та у Словаччині, а непрямі податки переважають у Чехії, Греції, Франції, Словаччині, Естонії, Кіпрі, Латвії, Литві, Угорщині, Австрії, Польщі, Португалії, Словенії, Болгарії, Румунії та Швеції. Насамперед цей контекст тлумачиться таким чином, що податкова політика в кожній країні має специфічні риси й особливості, котрі безпосередньо корелюють із показниками (трендами) економічного, соціального та екологічного розвитку [1, с. 38].

Констатуємо, що Данія, Бельгія, Люксембург та Німеччина виступають одними з країн – лідерів за показником ВВП на одну особу. Тому раціонально вважати, що доходи громадян є доволі високими, що вказує на

значимість оподаткування їхніх доходів із метою акумулювання до бюджету країни більшого обсягу коштів. Водночас уряди таких країн, як Угорщина, Литва, Болгарія, оподатковують товари та послуги, які є стабільнішою величиною в цих країнах.

Щодо прямого оподаткування, то в ЄС встановлено певні гармонізовані стандарти стосовно підприємств та персоналу, а країни-члени вжили спільні заходи для запобігання ухиленню від сплати податків і подвійного оподаткування. Щодо непрямого оподаткування, то ЄС координує й гармонізує закони про ПДВ та акцизні збори. Це гарантує, що конкуренція на внутрішньому ринку не спотворюється різними ставками й системами, котрі надають підприємствам однієї країни несправедливу перевагу перед іншими [2, с. 61].

Прийняття Директиви Ради 2003/96/ЄС [11] відіграло ключову роль у контексті розвитку нормативно-правової бази ЄС у напрямі забезпечення оновлення та диференціації сфери дії гармонізованих спільних правил у галузі непрямого оподаткування. Серед непрямих податків істотну роль відіграє ПДВ. Характерно, що на різних етапах його запровадження застосовувалися відмінні підходи до необхідності та ступеня гармонізації ставок. На шляху гармонізації ПДВ в Європейському Союзі було прийнято Першу та Другу директиви [3, с. 26], на зміну яким у 1977 р. прийшла Шоста директива Ради ЄЕС від 17.05.1977 [12]. Системи непрямих податків, котрі відповідають вимогам Шостої директиви щодо ПДВ, отримали найбільше поширення у країнах Європейського Союзу.

Станом на 1 січня 2021 р. ставки ПДВ у країнах ЄС могли бути різного типу та мати неоднакові розміри: стандартна ставка (не менше 15 %) – від 17 % (Люксембург) до 27 % (Угорщина); пільгова ставка (не менше 5 %) – від 5 % (Мальта, Кіпр, Угорщина, Хорватія, Італія, Литва, Румунія) до 15 % (Чехія) та 18 % (Угорщина) [13].

Відмінності у величині й кількості податкових ставок у державах ЄС, впливаючи на конкурентоспроможність національних виробників, стали серйозною перешкодою функціонуванню єдиного ринку. За відсутності гармонізації ставок транскордонний арбітраж призводить до втрат податкових надходжень у країнах із високими ставками та їх зростання в державах із низькими.

Не менш важливою у країнах ЄС видається проблематика акцизного оподаткування, що відіграє суттєву регулятивну, фіскальну, соціально-екологічну роль. Здебільшого через систему такого оподаткування вирішуються питання охорони здоров'я нації, збереження екології, проблеми раціонального використання енергоносіїв, у зв'язку з чим Рада Європи затвердила єдині мінімальні ставки податків для країн, залишивши можливість встановлювати їх відповідно до бюджетних програм та з огляду на економічну ситуацію в ЄС.

Загалом у сфері акцизів здійснено гармонізацію елементів податку (визначено перелік продукції, ставки, звільнення та пільги); для забезпечення ефективного оподаткування підакцизної продукції розроблено низку скоординованих процедур, що базуються на чинних національних прави-

лах. Зокрема, країни-члени узгодили спільні правила ЄС, аби гарантувати застосування ставок акцизних зборів однаково до ідентичних продуктів на території спільноти. Такий гармонізаційний підхід зумовлює використання хоча б мінімальної ставки акцизного збору, допомагаючи запобігти спотворенню торгівлі на єдиному ринку, забезпечуючи чесну конкуренцію між суб'єктами підприємства та мінімізуючи адміністративний тягар для компаній.

Водночас законодавство ЄС встановлює спільні положення, які застосовуються до всіх товарів, що підлягають оподаткуванню акцизом. Прийняті загальні положення становлять основу для Системи моніторингу та контролю акцизного збору (Excise Movement and Control System, EMCS) та функціоналу ІТ-системи для моніторингу руху акцизних товарів у межах ЄС [14].

Варто наголосити на посиленні уваги Ради ЄС до акцизного оподаткування продуктів енергії та електроенергії. У цьому ракурсі політика ЄС сконцентрована на врегулюванні наявних нормативних суперечностей задля запровадження належного арсеналу стимулів до використання низки нових енергетичних продуктів, таких як водень, синтетичне, електронне паливо, альтернативне біопаливо та електроенергія, оскільки останні, згідно з чинними нормами законодавства, можуть оподатковуватися за тією системою, що й традиційні продукти енергії. Інноваційність діяльності Європейської комісії в найближчій перспективі має втілитися в розробленні вигідних умов оподаткування відновлюваної енергії.

Процеси гармонізації та координації податкових систем відбуваються доволі нерівномірно та складно, оскільки вимагають ухвалення рішень за принципом однакості.

Гармонізація оподаткування компаній має на меті забезпечення для всіх суб'єктів господарювання в ЄС рівних умов функціонування, вільного доступу на внутрішній інтегрований ринок, активнішого залучення іноземного капіталу до участі у створенні дочірніх компаній та філій транснаціональних європейських компаній, визначення загальних підходів стосовно методів обчислення бази оподаткування податком на прибуток корпорацій і уникнення подвійного оподаткування. Сума податків, котру підприємство в кінцевому підсумку сплачує зі свого прибутку, залежить від бази оподаткування і ставки корпоративного податку. Актуальні тенденції просторового застосування ставок прибуткового корпоративного податку в країнах ЄС проілюстровано на рис. 1.

Беручи до уваги державні та муніципальні рівні оподаткування, зазначимо, що Португалія має найвищу ставку податку на прибуток підприємств серед країн ЄС – 31,5 %. Далі йдуть Німеччина та Франція – 29,9 і 28,4 % відповідно. Найнижчі ставки податку мають Угорщина (9 %), Ірландія (12,5 %) та Литва (15 %).

У середньому європейські країни – члени Організації економічного співробітництва та розвитку наразі адмініструють ставку податку на прибуток підприємств у розмірі 21,7 %. Це нижче середньосвітового показника, який у 177 юрисдикціях у 2020 р. становив 23,9 % [8].

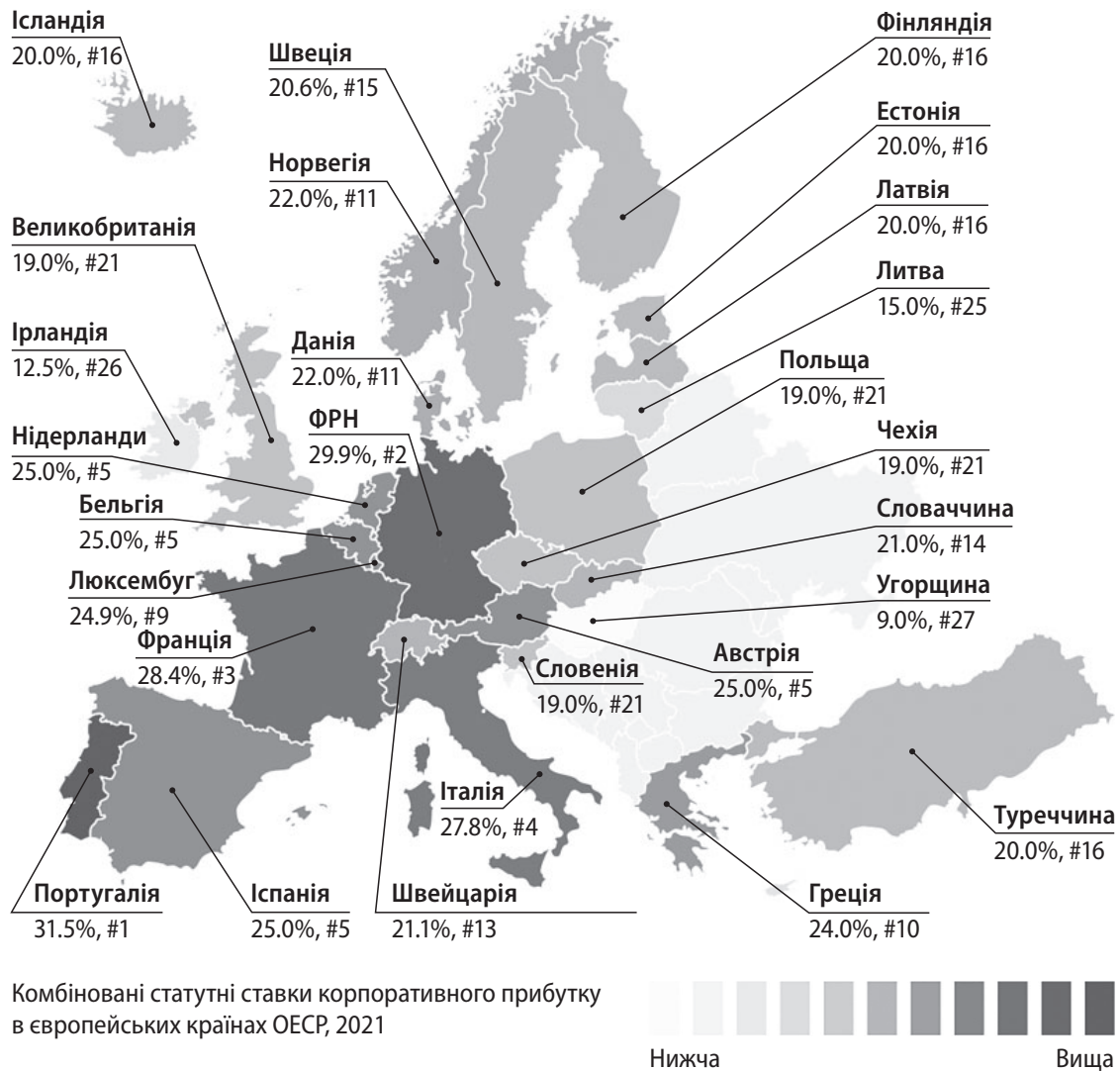

Рис. 1. Ставки податку на прибуток в країнах ЄС

Джерело: [8].

Найбільшу частку податків, пов'язаних із доходами і багатством, було зареєстровано в Данії (30,4 % ВВП). Податок на багатство в Данії – один із найвищих у світі. Таким чином уряд країни заохочує надходження коштів до бюджету шляхом справляння податку із заможних верств населення, а громадяни із середніми доходами отримують якісні й доступні державні послуги. На противагу – у Болгарії та Литві ці показники є найнижчими в ЄС: 5,4 та 5,5 % відповідно. Таку тенденцію можна пояснити тим, що кількість заможного населення менша, а отже, отриманий з нього податок не створить для державного бюджету значних надходжень. Соціальні внески мають істотну частку у Франції (18,9 %), Бельгії (16,7 %) і Німеччині (16,5 %) [9, с. 139], тому що саме ці країни створюють ефективну систему соціального захисту населення.

Сучасна проблематика податкової гармонізації в ЄС, зокрема аналіз факторів, які на неї діють із неоднозначними наслідками для країн із низькими та високими ставками, моніторинг впливу на податкові надходження

та загальні тенденції функціонування у країнах єврозони, перебувають у фокусі українських та зарубіжних дослідників.

- До основних перешкод на шляху податкової гармонізації можна віднести:
- суперечність між економічною та політичною інтеграцією або політичні перепони, що виникають через небажання країн-членів передати частину податкового суверенітету наднаціональним органам Євросоюзу;
 - інституційні бар'єри, зокрема правила голосування за ухвалення рішень у сфері оподаткування в Раді ЄС, котрі відповідають принципу однаковості й тим самим гальмують процес податкової гармонізації; при цьому спроби відмовитися від цього принципу на користь голосування кваліфікованою більшістю голосів виявилися безрезультатними через різні інтереси держав-членів (наприклад, мінімалістичний підхід до європейського інституційного будівництва, властивий Великобританії за її перебування у складі ЄС, різко контрастував із амбітнішими федералістичними цілями Франції та Німеччини) [10];
 - відмінності в рівні економічного розвитку держав-членів, для зменшення яких країни, що відстали, можуть проводити політику низьких податків із метою залучення інвестицій у національну економіку;
 - розбіжності в національних податкових системах, котрі склалися історично та є наслідком національних традицій у сфері виробництва і споживання;
 - специфіку уподобань та розмірів систем соціального забезпечення в державах-членах, що нерідко спричиняє неоднакове податкове навантаження на працю й економіку загалом. Як наслідок, чим більш неоднорідними є податкові системи, тим складніший процес їх гармонізації.

Подальший розвиток податкової політики ЄС вимагає серйозних реформ у країнах-членах, особливо тих, де є високий дефіцит бюджету. Основна мета – забезпечити бюджетні заощадження та зменшити державні витрати, а також ідеться про необхідне збільшення прямих податків як однієї з головних осей майбутньої податкової реформи в країнах.

Головними пріоритетами нинішньої політики гармонізації податків у ЄС є усунення неефективних елементів податкових систем та відмова від номінального податкового суверенітету держав-членів (рис. 2).

Ставки ПДВ та акцизні збори досягли високого рівня гармонізації через узгодження деяких сфер оподаткування. Водночас ніколи не здійснювалися спроби гармонізувати на європейському рівні податки з доходів фізичних осіб. Проте Європейська комісія підкреслила, що координація у сфері цього податку є необхідною для запобігання подвійному оподаткуванню працівників, котрі перебувають на кордоні, та інших перешкод, небезпечних для внутрішнього ринку [5, с. 253].

Отже, аналізуючи податкові системи та політику в країнах Європейського Союзу, можна виокремити основні переваги: зменшення оподаткування забезпечує їх ефективне адміністрування, сприяє прозорості та відкритості податкової системи й вищому рівню оподаткування економічних

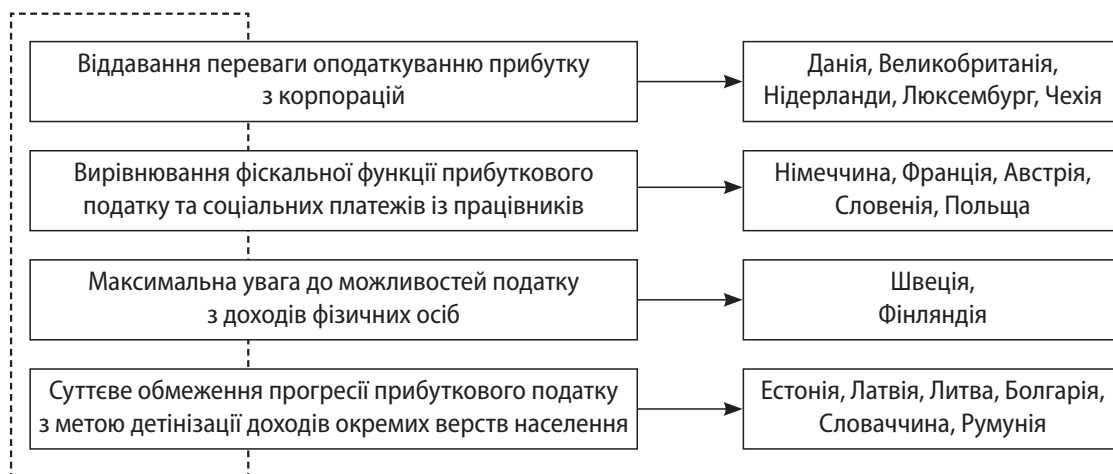

Рис. 2. Систематизація векторів податкової політики в країнах ЄС

Побудовано за: [4].

операторів, що спрощує їх. Держава може повною мірою реалізувати свої функції: соціальну, функцію правоохоронних органів, військову, оборонну тощо [6, с. 295]. Однак інтерес європейського суспільства до розроблення єдиного підходу стосовно податкових питань у межах ЄС залишається в пріоритеті.

Крім того, слід зауважити, що податкова гармонізація в ЄС має й певні недоліки, які можна ідентифікувати таким чином: велика кількість малих підприємств, дані яких необхідно обробляти відповідно до закріплених за регіоном податкових органів, що призводить до зростання державних видатків на утримання апарату; дещо дискримінаційна політика щодо великих корпорацій; істотний обсяг навантаження непрямими податками відносно прямих; наявність офшорних зон, використовуваних для відмивання грошових потоків і легалізації незаконних прибутків; практичне безсилля податкових структур проти офшорних центрів.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Основні тенденції оподаткування, які сформувалися в ЄС, мають бути орієнтиром в адаптаційному процесі національних податкових систем для країн, що прагнуть до євроінтеграції. Отже, Україна повинна активно долучатися до цього процесу й модифікувати податкову систему згідно з політикою гармонізації ЄС. Варто підкреслити, що впровадження податкових реформ, котрі здійснювалися в Європейському Союзі, в Україні є першочерговим завданням на шляху відновлення темпів соціально-економічного розвитку в післявоєнний період.

З метою забезпечення позитивного впливу податкової політики на підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу та розвиток економіки держави та регіонів передусім необхідно докласти максимум зусиль щодо адаптації норм Податкового кодексу України та базових податкових законів до законодавства ЄС. Серед ключових напрямів адаптації вітчизняного законодавства варто зробити акценти на таких: по-перше, подальша оптимізація податкового навантаження з урахуванням факторів воєнного

(післявоєнного) стану; по-друге, удосконалення методичних і техніко-технологічних процедур адміністрування податкових платежів та податкового контролю; по-третє, підвищення податкового авторитету (культури) та рівня добровільності декларування й сплати податків і зборів (у тому числі завдяки впровадженню комбінованої податкової амністії).

Список використаних джерел

1. *Подакова В. Є., Бондаревська К. В., Гришкін В. О.* Гармонізація системи оподаткування в країнах Європейського Союзу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 36–40. URL; http://bses.in.ua/journals/2018/33_2018/9.pdf.
2. *Хорошаєв Є. С.* Формування інтегративної фіскальної моделі в Європейському Союзі : монографія. Київ, 2015. 215 с.
3. *Соколовська А. М.* Суперечності та проблеми гармонізації ставок податку на додану вартість у ЄС. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 23–45. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.03.023>.
4. Possibilities of harmonization of direct taxes in the EU / A. Feranecová, E. Manová, M. Meheš et al. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. Vol. 14, Iss. 2-1. P. 191–199. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.14\(2-1\).2017.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.14(2-1).2017.04).
5. *Канкава О. А.* Реформи податкової системи України в контексті євроінтеграції. *Вісник КНЕУ*. 2016. № 8. С. 251–256.
6. *Іванова О. В.* Напрями адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 294–297. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/70>.
7. *Kopits G.* Tax harmonization in the European Community: Policy Issues and Analysis. *IMFOccasional Papers*. 1992. No. 1992/004. URL: <https://doi.org/10.5089/9781557752253.084>.
8. *Asen E.* Corporate Income Tax Rates in Europe. *Tax Foundation*. 2021. April 8. URL: <https://taxfoundation.org/2021-corporate-tax-rates-in-europe/>.
9. *Nerudova D.* Tax competition and tax harmonization in the European Union. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2016, Vol. 52, No. 6, P. 135–144. URL: <http://dx.doi.org/10.11118/actaun200452060135>.
10. *Lénártová G.* Tax Harmonization in European Union. 2011. URL: http://spek.hu/anyagok/Gizela_Lenartova_Tax_harmonization_in_the_EU.pdf.
11. Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. *Official Journal of the European Union*. 2003. L 283. P. 51–70. October 31. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2003:283:TOC>.
12. Sixth Council Directive of 17 May 1977 on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes – Common system of value added tax: uniform basis of assessment (77/388/EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977L0388&from=EN>.
13. VAT rules and rates. *Your Europe*. 2022. URL: https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_en.htm.
14. Excise duties on alcohol, tobacco and energy / European Commission. 2022. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/excise-duties_en.
15. Tax harmonization. *Definitions.net*. URL: <https://www.definitions.net/definition/tax+harmonization>.
16. Main national accounts tax aggregates / Eurostat. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_TAXAG__custom_2373859/default/table?-lang=en.

References

1. Podakova, V. Ie., Bondarevska, K. V., & Hryshkin, V. O. (2018). Harmonization of the system of taxation in the European Union. *Black sea economic studies*, 33, 36–40. Retrieved from http://bses.in.ua/journals/2018/33_2018/9.pdf [in Ukrainian].
2. Khoroshaiev, Ie. S. (2015). *Formation of an integrative fiscal model in the European Union*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Sokolovska, A. (2021). Contradictions and problems of harmonization of value added tax rates in the EU. *Finance of Ukraine*, 3, 23–45. DOI: 10.33763/finukr2021.03.023 [in Ukrainian].
4. Feranecová, A., Manová, E., Meheš, M., Simonidesová, J., Stašková, S., & Blaščák, P. (2017). Possibilities of harmonization of direct taxes in the EU. *Investment Management and Financial Innovations*, 14 (2-1), 191–199. DOI: 10.21511/imfi.14(2-1).2017.04.
5. Kankava, O. A. (2016). Reforms of the tax system of Ukraine in the context of European integration. *Bulletin of KNEU*, 8, 251–256 [in Ukrainian].
6. Ivanova. O. V. (2019). Areas of adaptation of the tax legislation of Ukraine to the EU legislation. *Juridical scientific and electronic journal*, 5, 294–297. DOI: 10.32782/2524-0374/2019-5/70 [in Ukrainian].
7. Kopits, G. (1992). Tax harmonization in the European Community: Policy Issues and Analysis. *IMF Occasional Papers*, 1992/004. DOI: 10.5089/9781557752253.084.
8. Asen, E. (2021, April 8). Corporate Income Tax Rates in Europe. *Tax Foundation*. Retrieved from <https://taxfoundation.org/2021-corporate-tax-rates-in-europe/>
9. Nerudova, D. (2016). Tax competition and tax harmonization in the European Union. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 52 (6), 135–144. DOI: 10.11118/actaun200452060135.
10. Lénártová, G. (2011). *Tax Harmonization in European Union*. Retrieved from http://spek.hu/anyagok/Gizela_Lenartova_Tax_harmonization_in_the_EU.pdf.
11. EU Council. (2003, October 31). Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. *Official Journal of the European Union*, L 283, 51–70. Retrieved from <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=OJ:L:2003:283:TOC>.
12. Sixth Council Directive on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes – Common system of value added tax: uniform basis of assessment (77/388/EEC). (1977, May 17). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977L0388&from=EN>.
13. Your Europe. (2022). *VAT rules and rates*. Retrieved from https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_en.htm.
14. European Commission. (2022). *Excise duties on alcohol, tobacco and energy*. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/excise-duties_en.
15. Definitions.net. (n. d.). *Tax harmonization*. Retrieved from <https://www.definitions.net/definition/tax+harmonization>.
16. Eurostat. (2022). *Main national accounts tax aggregates*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_TAXAG_custom_2373859/default/table?lang=en.